

Процедура банкрутства

№25, 24 червня 2021

Дмитро Тиліпський,
радник
EQUITY

Роман Заєць,
помічник юриста
EQUITY

Зазвичай **процедура банкрутства** – це довготривалий процес, учасниками якого виступає значна кількість осіб із грошовими вимогами до боржника та інші заінтересовані особи. Під час такої процедури непоодинокими є випадки, коли право вимоги до боржника, наприклад, за кредитним договором, відступається та переходить до інших суб'єктів.

Цим спричинено наявність значної кількості спорів, у яких досліджують питання правонаступництва у процедурі банкрутства. Задля сприяння вирішенню проблем заміни учасника справи про банкрутство Верховний Суд постановив низку висновків щодо застосування відповідних правових норм.

Чим керуватися

За загальним правилом част. 1 ст. 2 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) провадження у справах про банкрутство регулюється цим Кодексом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України.

Змушені констатувати, що спеціальне законодавче регулювання правонаступництва у справі про банкрутство не є розлогим. Цьому питанню присвячено зміст ст. 43 Кодексу. Саме тому учасники справ про банкрутство почасти звертаються до положень Господарського процесуального кодексу України підчас правонаступництва у процедурі банкрутства.

Щодо співвідношення норм ГПК України та КУзПБ за таких обставин Верховний Суд висловлювався неодноразово. Так, у постанові від 06.05.2021 у справі № 910/2526/14 колегія суддів Касаційного господарського суду із посиланням на позицію Великої Палати Верховного Суду, викладену у постанові від 18.02.2020 у справі № 918/335/17 дійшла висновку про те, що стосовно спорів, які згідно зі ст. 7 КУзПБ розглядають за правилами позовного провадження в межах справи про банкрутство, мають застосовувати загальні положення щодо правонаступництва, передбачені ГПК України, і, зокрема, ст. 52 цього Кодексу. Для заміни кредитора у справі про банкрутство, вимоги якого вніс до реєстру кредиторських вимог правонаступник, мають застосовуватися спеціальні норми законодавства про банкрутство (ст. 43 КУзПБ).

Такий само висновок викладено у постанові Касаційного господарського суду від 28.01.2021 у справі № 50/311-б.

Окремо варто звернути увагу на позицію Верховного Суду, висловлену у постанові у справі від 19.05.2021 № 925/236/15. Так, суд касаційної інстанції наголосив, що з урахуванням приписів част. 6 ст. 12 ГПК України норми Закону про банкрутство (КУзПБ) застосовують переважно як спеціальні норми права. Якщо в спеціальному Законі з питань банкрутства (КУзПБ) немає іншого врегулювання інституту правонаступництва, норми чинного ГПК України мають бути застосовані як загальні норми процесуального права.

Отже, тепер практика йде шляхом визнання пріоритету положень ст. 43 КУзПБ над нормами ГПК України, якими регламентовано процесуальне правонаступництво. Проте у разі наявності

законодавчих прогалин у цьому аспекті обґрунтованим буде застосування норм саме ст. 52 ГПК України.

Мінімальні вимоги

Водночас самого лише факту заміни кредитора у зобов'язанні за участю боржника-банкрута недостатньо для того, щоб новий кредитор набув відповідного статусу в процедурі банкрутства. З огляду на це Верховний Суд напрацював практичні аспекти регламентації порядку та підстав заміни кредитора у справах про банкрутства.

Під час вирішення зазначеного питання заміни кредитора у справі про банкрутство, перш за все, необхідно враховувати, що чинним законодавством передбачено порядок заміни правонаступником **саме кредитора боржника**, тобто особи, грошові вимоги якої уже визнав суд та "формалізував" відповідним процесуальним рішенням. Саме такий висновок впливає із положень част. I ст. 43 КУзПБ, згідно з якою в разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника чи іншого учасника (учасників) справи здійснює заміну такої сторони її правонаступником на будь-якій стадії провадження у справі.

Водночас Касаційний господарський суд неодноразово зазначав, що набуття статусу кредитора остаточно формалізується ухвалою суду про визнання вимог кредитора. Така правова позиція викладена, зокрема, у постановках від 23.01.2020 у справі № 913/444/18, від 16.07.2020 у справі № 910/4475/19.

Ба більше, у постанові Касаційного господарського суду від 10.02.2021 у справі № 6/1-10 колегія суддів суду касаційної інстанції наголосила, що для правильного вирішення питання заміни кредитора у справі про банкрутство його правонаступником слід встановити, **чи було визнано кредиторські вимоги правопопередника та в якому розмірі**, а також обсяг переданих правонаступнику прав вимоги до банкрута. Водночас, оцінюючи обсяг переданих прав, необхідно врахувати загальновизнаний принцип приватного права "**nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet**", який означає, що ніхто не може передати більше прав, ніж має сам.

Аналогічний висновок зазначено у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.12.2018 у справі № 31/160 (29/170(6/77-5/100)).

Співвідносячи між собою дві наведені правові позиції Верховного Суду, відзначимо, що на цей час передумовами для заміни кредитора у справі про банкрутство правонаступником є: а) формалізація вимог правопопередника у відповідній ухвалі про визнання кредиторських вимог; б) визначення обсягу прав вимоги, за яким відбувається відступлення. Саме ці аспекти є вкрай важливими до врахування під час практичного застосування механізму процесуального правонаступництва.

Коли можливе правонаступництво

Ще одним вкрай суттєвим питанням, яке постає в разі потреби здійснення правонаступництва у процедурі банкрутства є питання можливості вчинення такої дії в судах апеляційної та касаційної інстанцій під час перегляду інших судових рішень у справах про банкрутство.

Досить тривалий час однією із проблем у провадженнях про банкрутство була тривалість здійснення заміни кредитора. Зазначена проблематика була викликана тим, що Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", а також Кодекс містить виключно загальні норми щодо здійснення заміни кредитора у справі про банкрутство та не деталізує процедуру такої заміни.

Указані заяви подавали до суду першої інстанції, який розглядав справу про банкрутство. Проте досить часто вирішення таких заяв затягували на роки, оскільки матеріали справи перебували в судах апеляційної/касаційної інстанцій через оскарження інших судових рішень у справі.

Отже, брак матеріалів справи про банкрутство блокувало розгляд заяв про заміну кредитора у справі про банкрутство.

Брак своєчасної ухвали про заміну кредитора у справі про банкрутство спричиняла серйозні порушення прав і законних інтересів такого кредитора: неможливість брати участь у зборах кредиторів / комітеті кредиторів, оскарження судових рішень у справі, реалізації інших прав кредиторів.

Постановою Судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 27.02.2020 року у справі № 911/806/17 було сформовано правовий висновок, що заміна кредитора у справі про банкрутство може бути здійснена також на стадії апеляційного провадження під час здійснення апеляційного перегляду судових рішень у справі про банкрутство.

Надалі навіть суд касаційної інстанції здійснював заміну кредитора (постанова КГС від 10.12.2020 у справі № 910/3262/16) і допускав заміну кредитора на будь-якому етапі справи про банкрутство, оскільки такий інститут ототожнювався із процесуальним правонаступництвом у порядку ст. 52 ГПК України. Саме такий висновок знайшов відображення у постановках Великої Палати Верховного Суду від 16.06.2020 у справі № 922/4519/14, від 26.06.2019 у справі № 905/1956/15 і від 30.06.2020 у справі № 264/5957/17.

Проте й у цьому аспекті не все так просто, як видається на перший погляд.

Нещодавно Касаційний господарський суд висловив позицію про те, що заміна кредитора в процедурі банкрутства не допускається у суді касаційної інстанції.

За результатами розгляду згаданої уже нами справи № 6/1-10 колегія суддів Касаційного господарського суду відмовила у задоволенні заяви юридичної особи про процесуальне правонаступництво з огляду на те, що під час встановлення процесуального правонаступництва потрібно досліджувати додані до вказаної заяви докази та встановлювати фактичні обставини, що стосуються правонаступництва, які не були встановлені судами першої та апеляційної інстанцій, що в розумінні ст. 300 ГПК України не допускається на стадії касаційного оскарження судових рішень.

Таку ж правову позицію висловив Верховний Суд у постанові від 02.03.2021 у справі № 910/12257/13.

Фактично Верховний Суд зараз підтримує тезу про те, що **заміна кредитора у справі про банкрутство** та правонаступництво **у позовному провадженні у справі про банкрутство** – різні процесуальні інститути. Тож якщо заміна кредитора є спеціальним інститутом, який регулюється положеннями ст. 43 КУзПБ, то заміна сторони в позовному провадженні – загальним інститутом, який регламентовано нормою ГПК України.

Як було зазначено вище, під час вирішення питання про заміну кредитора суд повинен дослідити, який обсяг прав перейшов до правонаступника. Вирішення вказаного питання неможливе без дослідження доказів, а це, своєю чергою, виключає заміну кредитора на стадії касаційного оскарження в силу положень ст. 300 ГПК України.

Зазначене дає можливість зробити висновок про наявність оновленої практики, яка визнає правомірність заміни кредитора у процедурі банкрутства у провадженні суду першої інстанції та апеляційному провадженні, натомість неможливість такої заміни на етапі касаційного розгляду, у разі якщо саме на цій стадії надійшла відповідна заява.

Окремі проблеми

Як бачимо, на цей час Верховний Суд надав значну кількість правозастосовних орієнтирів щодо механізму процесуального правонаступництва у справі про банкрутство.

Попри те, що здебільшого правом правонаступництва у банкрутстві користуються саме кредитори щодо вимог, які вже визнано у справі про банкрутство, задля чого Кодексом передбачено відповідний механізм, не слід виключати можливості заміни осіб, чії вимоги ще не були визнані у справі про банкрутство, на правонаступників.

Залишається проблемним питання заміни правонаступником особи, яка пред'явила вимоги до боржника, проте які ще не були розглянуті судом та не включені до реєстру вимог кредиторів.

Зазначені особи, на нашу думку, повинні володіти правовим механізмом заміни їх на потенційних правонаступників. Тож доводиться констатувати наявність законодавчої прогалини у вказаному аспекті нормативного регулювання.

ВИСНОВОК:

Висловлюємо надію, що такий недолік буде успішно виправлено за допомогою інструментарію Верховного Суду. Тим більше, що перелічені вище висновки щодо застосування норм права доводять успішність відповідної "судової добудови" законодавства про банкрутство.

© ТОВ "ІАЦ "ЛІГА", ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2021

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2021

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2021